

Ю. А. Гімаєва

СОЦІОМЕТРИЧНА ПОПУЛЯРНІСТЬ Й ІНТЕЛЕКТ ДІВЧАТОК ТА ХЛОПЧИКІВ ОЧИМА ВЧИТЕЛЯ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Стаття присвячена питанню сприйняття вчителем молодшокласників - дівчаток і хлопчиків - в аспекті їх розумового розвитку і популярності серед однолітків. Очікування й оцінки з боку вчителя можуть залежати від статі дитини. Змістом роботи є аналіз кореляційних зв'язків між соціометричним статусом, об'єктивними оцінками розвитку інтелекту дівчаток і хлопчиків та оцінками їх розумового розвитку, поведінкових, емоційних, вольових та інших проявів самими вчителями в 1-му, 2-му та 3-му класах. Виокремлено факторні структури оцінок і зв'язку, що характеризують як дітей в цілому, так і окремо дівчат і хлопців.

Ключові слова: *учень, дівчинка, хлопчик, молодший шкільний вік, популярність, інтелект, вчитель, оцінка, кореляція, структура.*

Постановка проблеми. Ми живемо в суспільстві, де різні аспекти нашої поведінки й навіть багато рішень визначаються прямо або побічно рольовими очікуваннями й приписами. Спрямованість психічного розвитку дитини молодшого віку визначається батьківськими оцінками, молодшого школяра – оцінками вчителів, які втілюють соціальні очікування й нормативи. Так, Е. Еріксон говорив про специфічні завдання, які суспільство ставить особистості на кожній стадії розвитку. Ці завдання, по суті, і є певними очікуваннями, задовольняючи яким, особистість набуває чергового аспекту ідентичності й може бути прийнята у своєму соціальному оточенні. У цьому випадку очікування виконують позитивну роль у розвитку. Натомість А. Адлер, описуючи механізм утворення комплексу неповноцінності, зафіксував негативний вплив соціальних оцінок: дитина довідується про те, що вона неуспішна від батьків, схильних надмірно її опікувати. Тобто стереотипи сприйняття, очікування й оцінки з боку референтних осіб можуть надавати розвиткові як продуктивного, так і проблемного напрямку.

У цілому в психології положення про вирішальне значення соціального оточення й соціальних ролей для психічного розвитку дитини розробляється досить давно. При цьому до проблеми впливу гендерних ролей на розвиток і функціонування особистості психологи звернулися відносно недавно (зрозуміло, ми віддаємо належне З.Фрейду як, мабуть, першому гендерному психологу). Характерно, що питання гендеру автоматично асоціюється з людьми дорослого, принаймні – підліткового віку. Внаслідок цього дитина, наприклад, молодшого шкільного віку, маючи, зрозуміло, стать біологічну, у соціальному сенсі сприймається як істота ... безстатева. Чи так вже байдужний гендер молодшокласника для його соціалізації?

Актуальність питання про сприйняття учнів учителем обумовлена тим, по-перше, що вчитель є найбільш авторитетним джерелом відомостей про поведінку дитини в навчанні. По-друге, у молодшому шкільному віці вчитель є для дітей особою у високому ступені референтною: якщо він висловлює якусь оцінку, то вона сприймається дитиною як абсолютна. Саме тому характеристики й оцінки вчителя, будучи одночасно рольовими очікуваннями, можуть мати неоднозначні наслідки для навчання й розвитку учнів. Треба зазначити, що ми розглядаємо не персональні настанови вчителів, а загальні

© Ю. А. Гімаєва, 2012

соціокультурні гендерні настанови сприйняття, носієм яких виявляється й учитель, оскільки живе в даному соціумі.

Мета статті: показати зв'язки між соціометричною популярністю й об'єктивними оцінками інтелекту дівчаток та хлопчиків молодшого шкільного віку й тим, як їх сприймає і якими характеристиками оцінює вчитель у традиційній системі навчання.

Виклад основного матеріалу. Для оцінки невербального інтелекту нами була використана методика "Малюнок людини", для оцінки вербального інтелекту – методика експрес-діагностики відхилень у розумовому розвитку Переслені Л.І. і Чупрова Л.Ф. [2], для виявлення взаємної популярності учнів – соціометрія за емоційним критерієм. За допомогою методики "Карта спостережень" Д.Стотта вчителі оцінювали поведінкові, емоційні й деякі інші прояви дитини у школі. Карта спостережень містить у собі 16 шкал-синдромів [3, 168-178]. Для виявлення кореляційних зв'язків був використаний критерій рангової кореляції Спірмена, для факторизації даних – метод головних компонент (програмний продукт SPSS).

У дослідженні брали участь учні 1-х, 2-х й 3-х класів НВК №14 м. Харкова та їх класні керівники. Досліджувані були об'єднані в шість експериментальних груп: першокласники: хлопчики (97 дітей) і дівчатка (81 дитина), другокласники: хлопчики (90 дітей) і дівчатка (99 дітей), третьокласники: хлопчики (93 дитини) і дівчатка (93 дитини).

Отримані структури значущих кореляцій наведено в табл. 1.

Соціометрична популярність. Дані кореляційного аналізу показують, що за оцінками учителів популярність дівчаток серед однолітків (показник КСВ) у 1 класі пов'язана з більшою посидючістю (9.Н), у 2-му – з посидючістю (9.Н) і активністю (2.Д), нормативністю (7.А) й адекватним емоційним розвитком (10.ЕН, 11.НС). У 3-му класі – поряд з активністю (2.Д), нормативністю (7.А) й емоційним благополуччям (10.ЕН, 11.НС) набувають значення відкритість новому досвіду (1.НД, 3.З) (посидючість при цьому перестає фігурувати), здоров'я (15.Х) і приваблива зовнішність (16.Ф). Останнє, можливо, указує на наближення підліткового віку.

Популярність хлопчиків у 1-му класі за оцінками учителів пов'язана з активністю, енергійністю (2.Д) й доброзичливістю до однолітків (8.ВД), у 2-му – з активністю (2.Д), відкритістю новому досвіду (1.НД), посидючістю (9.Н), довірчим ставленням до однолітків (6.ТД) й емоційним благополуччям (11.НС). У 3 класі будь-які значущі кореляції не виявлені.

Цікаво, що популярність дівчаток у середовищі однолітків з 1-го по 3-й клас пов'язана з більш розвиненим інтелектом (або вербальним, або невербальним). У хлопчиків ця залежність виявлена тільки у 2-му класі, а в 1-му й 3-му класах – тільки тенденція до утворення зв'язку між популярністю й розвитком інтелекту.

За оцінками вчителів популярність дівчаток та хлопчиків у всіх вікових групах пов'язана з *різними* чинниками: у 1-му класі популярні дівчатка посидючі, спокійні, а хлопчики – активні й доброзичливі. У 2-му класі структури популярності у хлопчиків та дівчаток досить близькі й включають активність, посидючість, емоційне благополуччя й розумову розвиненість. Додатково від дівчаток очікується нормативність, а від хлопчиків – відкритість для нового досвіду. В 3-му класі популярність хлопчиків лежить поза досліджуваною сферою, зате в дівчаток вона пов'язана з найбільшою кількістю характеристик. До них крім тих, що властиві всім дітям у 2-му класі, додаються товариськість і фізичне здоров'я. Таким чином, дівчинка, щоб мати однаковий із хлопчиком статус, повинна задовольняти більш жорстким і різноманітним вимогам: вона повинна бути посидючою, нормативною, емоційно розвиненою і при цьому товариською, енергійною, інтелектуальною і привабливою, у той час як хлопчиків досить бути активним, наполегливим і готовим експериментувати.

Структури кореляцій у групах дівчаток та хлопчиків 1, 2 й 3 класів

хлопчики-першокласники										
	ВІ	2.Д	3.3	5.ВД	7.А	8.ВД	9.Н			
КСВ		(-) ¹				(-) ¹				
14.РВ	(-) ¹	(+) ²	(+) ²	(+) ²	(+) ²			(+) ¹		
дівчатка-першокласниці										
	ВІ	2.Д	7.А	9.Н	10.ЕН	14.РВ	15.Х	16.Ф		
НІ		(-) ²								
КСВ				(-) ²		(-) ¹				
14.РВ	(-) ³		(+) ³	(+) ³	(+) ²		(+) ¹		(+) ¹	
хлопчики-другокласники										
	КСВ	1.НД	2.Д	6.ТД	7.А	8.ВД	9.Н	11.НС	12.С	13.СР
ВІ	(+) ¹	(-) ¹	(-) ¹	(-) ²			(-) ²	(-) ¹	(-) ¹	(-) ¹
КСВ		(-) ¹	(-) ¹	(-) ²			(-) ²	(-) ¹		
14.РВ	(-) ¹			(+) ²	(+) ¹	(+) ¹	(+) ²	(+) ¹		
дівчатка-другокласниці										
	НІ	1.НД	2.Д	3.3	4.ТД _ф	7.А	9.Н	10.ЕН	11.НС	14.РВ
ВІ					(-) ¹		(-) ¹	(-) ²	(-) ²	(-) ³
КСВ	(+) ¹		(-) ¹			(-) ¹	(-) ²	(-) ¹	(-) ³	(-) ¹
12.С										(+) ³
14.РВ		(+) ²	(+) ¹	(+) ²	(+) ¹	(+) ³	(+) ²		(+) ³	
15.Х	(-) ¹									
16.Ф	(-) ¹									
хлопчики-третьокласники										
	НІ	1.НД	2.Д	3.3	5.ВД	7.А	8.ВД	9.Н	10.ЕН	14.РВ
НІ			(-) ²		(-) ¹					
ВІ	(+) ²	(-) ²	(-) ²	(-) ²		(-) ³	(-) ¹	(-) ¹	(-) ²	(-) ³
6.ТД										(+) ²
12.С										(+) ¹
14.РВ		(+) ²			(+) ²	(+) ³	(+) ³	(+) ³	(+) ²	
дівчатка-третьокласниці										
	НІ	КСВ	2.Д	3.3	7.А	9.Н	10.ЕН	11.НС	12.С	14.РВ
НІ			(-) ¹		(-) ¹		(-) ²	(-) ³	(-) ²	
ВІ	(+) ²	(+) ¹	(-) ³	(-) ¹	(-) ³	(-) ¹	(-) ²	(-) ¹	(-) ¹	(-) ³
КСВ			(-) ²	(-) ¹	(-) ¹		(-) ²	(-) ¹	(-) ³	
1.НД	(-) ¹	(-) ¹								
5.ВД		(-) ¹								
8.ВД										(+) ²
13.СР	(-) ¹									
14.РВ			(+) ³	(+) ²	(+) ³		(+) ³	(+) ²		
15.Х	(-) ¹	(-) ¹								
16.Ф		(-) ³								

(+) / (-) – позитивні / негативні кореляції.

¹ – рівень значущості 0,05; ² – рівень значущості 0,01; ³ – рівень значущості 0,001.

НІ – невербальний інтелект, **ВІ** – вербальний інтелект, **КСВ** – кількість соціометричних виборів, **1.НД** – недовіра до нових людей, речей, ситуацій, **2.Д** – депресія, **3.З** – заглиблення у себе, **4.ТД_{ор}** – тривожність стосовно дорослих, **5.ВД** – ворожість стосовно дорослих, **6.ТД** – тривога стосовно дітей, **7.А** – недолік соціальної нормативності (асоціальність), **8.ВД** – ворожість стосовно дітей, **9.Н** – невгамовність, **10.ЕН** – емоційна напруга, **11.НС** – невротичні симптоми, **12.С** – несприятливі умови середовища, **13.СР** – сексуальний розвиток, **14.РВ** – розумова відсталість, **15.Х** – хвороби й органічні порушення, **16.Ф** – фізичні дефекти.

Інтелектуальний розвиток. Відносно інтелектуального розвитку були виявлені такі статевовікові особливості. У хлопчиків у 1-му класі значущих кореляцій між показниками інтелекту й іншими шкалами немає. Але виявлені тенденції до утворення зв'язку між показником невербального інтелекту й комфортністю відносин з однолітками (6.ТД); вербальним інтелектом, посидючістю (9.Н) і соціометричним статусом. У 2-му класі хлопчики з більше високим показником вербального інтелекту популярні в однолітків (показник КСВ), комфортно почувають себе в середовищі однолітків (6.ТД), енергійні (2.Д), відкриті для нового досвіду (1.НД) і одночасно посидючі (9.Н), у цілому емоційно благополучні (11.НС), їх сексуальний розвиток відповідає нормі (13.СР), соціальне оточення сприятливе (12.С). У хлопчиків 3-го класу взаємопов'язані показники невербального й вербального інтелекту, і чим вищий невербальний інтелект, тим дитина більше активна (2.Д) і доброзичлива до дорослих (5.ВД). Хлопчики з більше високим вербальним інтелектом більш відкриті для нового досвіду (1.НД, 3.З), активні (2.Д), при цьому посидючі (9.Н), соціально пристосовані (7.А), емоційно благополучні (10.ЕН), більш доброзичливо ставляться до однолітків (8.ВД). У цілому структури зв'язків у 2-му й 3-му класах у хлопчиків дуже схожі.

Дівчатка в 1-му класі з більш розвиненим невербальним інтелектом одночасно більш активні (2.Д). У 2-му класі дівчатка з більшим показником невербального інтелекту більш популярні в інших дітей і менш хворобливі (15.Х, 16.Ф); з більш показником вербального інтелекту – більше посидючі (9.Н), емоційно благополучні (10.ЕН, 11.НС), менш тривожні стосовно дорослих (4.ТД_{ор}). У 3-му класі у дівчаток показники вербального й невербального інтелекту взаємозалежні (як і у хлопчиків в 3-му класі), більш високий невербальний інтелект пов'язаний з більшою відкритістю для нового досвіду (1.НД), активністю (2.Д), емоційним (10.ЕН, 11.НС) і соціальним (12.С) благополуччям, соціальною пристосованістю (7.А), кращим здоров'ям (15.Х), адекватним сексуальним розвитком (13.СР). Більш високий вербальний інтелект утворює схожу структуру зв'язків, доповнену більшою товариськістю (3.З), посидючістю (9.Н) і популярністю в однолітків. Структура зв'язків вербального інтелекту в дівчаток у 3-му класі схожа на відповідну структуру в хлопчиків 3-го класу. Очевидно, що розвиненість інтелекту набуває більшого значення для емоційного й соціального благополуччя дитини в 2-му і особливо в 3-му класі, ніж в 1-му, що узгоджується з раніше описаними нами даними [1]. Найбільш гармонійно інтелектуально розвиненими виявилися дівчатка в 3-му класі: у них структури зв'язків вербального й невербального інтелекту, по-перше, дуже схожі (чого немає в інших групах), по-друге, містять найбільшу кількість зв'язків.

Таким чином, оцінки вчителями інтелектуально розвинених хлопчиків та дівчаток також мають свою специфіку. У 1-му класі від дівчинки з розвиненим невербальним інтелектом очікують більшої активності. У 2-му класі інтелектуальна розвиненість учнів пов'язана з більшою посидючістю й емоційним благополуччям, у дівчаток – додатково зі здоров'ям, а в хлопчиків – з активністю й допитливістю. У 3-му класі інтелекту-

ально розвинені учні сприймаються вчителем як активні, посидючі, емоційно благополучні, пристосовані, допитливі. Крім цього дівчатка також – як фізично здорові й соціально благополучні, а хлопчики – як доброзичливі.

Структура сприйняття й оцінок. У табл. 2 подано, які з показників “Карти спостережень” відіграють найбільшу роль серед характеристик, що надають вчителі учням у кожній статевовіковій групі (за результатами аналізу за допомогою метода головних компонент були відібрані перші, найбільш вагомі чинники з кожної структури).

Порівняння результатів компонентного аналізу оцінок, що дістали учні від учителів, дало можливість виділити провідні характеристики, що створюють структуру сприйняття учнів вчителем у різних статевовікових групах. Ці структури в цілому дуже схожі. Так, показники соціальної нормативності (7.А) і адекватного емоційного розвитку (10.ЕН) входять до всіх структур; для всіх груп дівчаток також характерна наявність показника емоційного благополуччя (11.НС). До всіх структур, окрім групи дівчаток 3-го класу, входять показники доброзичливості до дорослих (5.ВД) й дітей (8.ВД) і посидючості (9.Н). Для характеристики першокласників важливим є показник товариськості (3.З), який далі залишається тільки в групах дівчаток. Комплекс відкритості до нового (1.НД) і активності (2.Д) у 1-му класі трапляється у хлопчиків, а у 2-му і 3-му класах – у дівчаток. Навпаки, показник довіри до дітей (6.ТД) у 1-му класі трапляється у дівчаток, а у 2-му і 3-му класах – у хлопчиків. У третьокласників з’являються показники сприятливих умов середовища (12.С) і розумового розвитку (14.РВ).

Таблиця 2

Складники головних компонент

Показники “Карти спостережень”	Дівчатка 1 кл.	Хлопчики 1 кл.	Дівчатка 2 кл.	Хлопчики 2 кл.	Дівчатка 3 кл.	Хлопчи- ки 3 кл.
1.НД		0,57	0,72		0,68	
2.Д		0,65	0,81	0,63	0,84	
3.З	0,57	0,66	0,75		0,62	
4.ТД _{ор}						
5.ВД	0,67	0,82	0,64	0,72		0,82
6.ТД	0,53			0,79		0,75
7.А	0,79	0,73	0,84	0,78	0,60	0,83
8.ВД	0,67	0,66	0,70	0,67		0,76
9.Н	0,70	0,70	0,71	0,77		0,79
10.ЕН	0,63	0,78	0,67	0,66	0,77	0,80
11.НС	0,69		0,52		0,55	
12.С					0,69	0,67
13.СР						
14.РВ					0,65	0,78
15.Х	0,57					
16.Ф						

Таким чином, центральними характеристиками, які становлять картину сприйняття вчителем учнів молодшого шкільного віку, виявляються соціальна нормативність, емоційне благополуччя, посидючість, доброзичливість до дітей і дорослих. Структури

сприйняття й оцінок відрізняються залежно від статі і віку. У сприйнятті дівчаток, по-перше, аспект емоційного благополуччя виявляється більш вагомим порівняно з хлопчиками, по-друге, для оцінки дівчаток більш важливі товариськість й активність. У сприйнятті хлопчиків з віком збільшуються очікування стосовно здатності підтримувати довірливі стосунки з однолітками. У 3-му класі помітно дають про себе знати очікування щодо розумового розвитку. Найбільш відрізняються структури сприйняття хлопчиків та дівчаток у 3-му класі.

Зміст наведених головних компонент може бути інтерпретований з урахуванням їхнього складу таким чином: дівчатка-першокласниці – “Соціабельність”, дівчатка-другокласниці – “Комунікабельність”, дівчатка-третьокласниці – “Особистісне благополуччя”; хлопчики-першокласники – “Доброзичливість до вчителя”, хлопчики-другокласники – “Соціабельність”, хлопчики-третьокласники – “Доброзичливість до вчителя”.

Оцінка вчителем розумової розвиненості учнів. Окремо, у зв’язку з метою нашого дослідження, ми розглянемо, яку дитину сам учитель оцінює як інтелектуально розвинену (14.РВ). Виявляється, що практично в усіх групах учителі асоціюють розумовий розвиток тільки з вербальним інтелектом (крім хлопчиків 2-го класу, у яких оцінка розумового розвитку вчителем з показниками інтелекту не корелює зовсім). У жодній групі немає зв’язку шкали 14.РВ з невербальним інтелектом, тобто вчителі “не бачать” цю сторону розвитку, отже, вона “випадає” з навчального процесу. Це в підсумку підтримує дисбаланс в інтелектуальному розвитку учнів й підсилює так званий вербалізм, який звичайно дає про себе знати трохи пізніше, при вивченні курсів фізики й хімії.

Крім показника вербального інтелекту сприйняття учня вчителем як розумово розвиненого пов’язано в усіх статевовікових групах з посидючістю (9.Н) (крім дівчаток 3-го класу) і нормативністю (7.А). Для хлопчиків 1-го класу також – з більшою активністю (2.Д), товариськістю (3.З), доброзичливим ставленням до дорослого (5.ВД). Для сприйняття хлопчиків 2-го класу як розумово розвинених провідною виявилася система їх відносин з однолітками: популярність в однолітків (КСВ), доброзичливість до них (8.ВД), низька тривожність (6.ТД), емоційне благополуччя (11.НС). Розумовий розвиток хлопчиків 3-го класу в очах учителя аналогічно пов’язаний із системою дитячих відносин (6.ТД, 8.ВД), а також із доброзичливістю до дорослих (5.ВД), допитливістю (1.НД), емоційним (10.ЕН) і соціальним (12.С) благополуччям.

Дівчатка в 1-му класі сприймаються вчителем як розумово розвинені, якщо вони одночасно популярні в однолітків (показник КСВ), емоційно благополучні (10.ЕН) і здорові (15.Х, 16.Ф). Дівчатка в 2-му класі сприймаються вчителем як розумово розвинені, якщо вони, як і в 1-му класі, популярні в однолітків (показник КСВ), емоційно (11.НС) і соціально благополучні (12.С), а також активні (2.Д), допитливі (1.НД), товариські (3.З), довіряють дорослим (4.ТД_{ор}). Дівчатка в 3-му класі сприймаються вчителем як розумово розвинені, якщо вони активні (2.Д), товариські (3.З), доброзичливі до дітей (8.ВД), емоційно благополучні (10.ЕН, 11.НС).

Таким чином, в 1-му класі розумовий розвиток дівчаток асоціюється у вчителя з популярністю в однолітків, емоційним благополуччям і здоров’ям, хлопчиків – з товариськістю й відсутністю ворожості до дорослого. У 2-му класі розумово розвинені діти сприймаються вчителем одночасно як популярні й емоційно благополучні, але від дівчаток очікують допитливості й контактності, а від хлопчиків – доброзичливості. У 3-му класі розумово розвинені діти сприймаються вчителем як емоційно благополучні й до-

бронзичливі до однолітків, але дівчатка додатково – як товариські, а хлопчики – як допитливі й доброзичливі до дорослого.

Отже, на думку вчителя, загальний портрет інтелектуально розвиненого молодшого школяра складається з таких характеристик: посидючість, організованість, доброзичливість, емоційне й соціальне благополуччя, популярність в однолітків, товариськість, активність. Така дитина є “позитивною” з усякого погляду! Але очевидно, що з виявлених зв’язків тільки частина співвідноситься з розумовим розвитком як таким. Це означає, що учень непопулярний, замкнутий, емоційно неблагополучний, із проблемної родини, у якого поведінка, що не відповідає загальноприйнятим нормам, вороже налаштований до дорослих або дітей, навіть просто хворобливий або некрасивий може мимоволі сприйматися вчителем як інтелектуально нерозвинений і потенційно неуспішний.

Висновки.

1. Щодо дівчаток та хлопчиків в аспекті їхніх стосунків з однолітками протягом молодшого шкільного віку з боку вчителів існують різні системи оцінювання й очікувань. У 1-му класі популярні дівчатка характеризуються як посидючі й спокійні, хлопчики – як активні й доброзичливі. У 2-му класі популярних дітей взагалі описують як активних, посидючих, емоційно благополучних й розумово розвинених, проте від дівчаток очікується нормативність, а від хлопчиків – відкритість для нового досвіду. У 3-му класі між популярністю хлопчиків та оцінками вчителів зв’язків нема, проте популярність дівчаток виявилась пов’язаною з найбільшою кількістю характеристик, порівняно з попередніми класами. До очікувань стосовно дівчаток у 3-му класі окрім тих, що властиві всім дітям у 2-му класі, додаються товариськість і фізичне здоров’я. Крім того, популярність дівчаток серед однолітків з 1-го по 3-й клас пов’язана з більш розвиненим інтелектом (або вербальним, або невербальним). Хлопчикам ця залежність притаманна тільки у 2-му класі.

Таким чином, щодо популярної дівчинки існують більш жорсткі й різноманітні очікування: щоб мати однаковий із хлопчиком статус, вона повинна бути посидючою, нормативною, емоційно розвинутою і при цьому товариською, енергійною, інтелектуально розвинутою і привабливою, у той час як хлопчикові досить бути активним, наполегливим й готовим експериментувати.

2. Оцінювання вчителями інтелектуально розвинених дівчаток та хлопчиків також відрізняються. У 1-му класі між об’єктивними оцінками інтелекту хлопчиків та оцінками вчителів зв’язків немає, проте від дівчинки із розвиненим невербальним інтелектом очікується більша активність. У 2-му класі інтелектуально розвинені учні характеризуються більшою посидючістю й емоційним благополуччям. Крім того, від дівчаток очікується ще й здоров’я, а від хлопчиків – активність й допитливість. У 3-му класі інтелектуально розвинені учні оцінюються вчителем як активні, посидючі, емоційно благополучні, пристосовані, допитливі. Крім цього дівчатка також – як фізично здорові й соціально благополучні, а хлопчики – як доброзичливі.

Найбільш гармонійно розвиненими в інтелектуальному сенсі виявилися дівчатка в 3-му класі: у них структури зв’язків, що утворюють вербальний і невербальний інтелект, подібні, більш численні й пов’язані між собою. Взагалі розвиненість інтелекту набуває більшої значущості для шкільного благополуччя як дівчаток, так і хлопчиків у 2-му і особливо у 3-му класі, що узгоджується із розгортанням навчальної діяльності.

3. Провідними характеристиками, що утворюють структуру сприйняття й оцінювання вчителем молодших школярів, є соціальна нормативність, емоційне благополуччя, посидючість, доброзичливість до дітей і дорослих. Структури сприйняття й оцінювання

також відрізняються залежно від статі й віку. У сприйнятті дівчаток більш вагомим порівняно з хлопчиками виявились емоційне благополуччя, товарицькість й активність. У сприйнятті хлопчиків з віком збільшуються очікування стосовно здатності підтримувати довірливі стосунки з однолітками. У 3-му класі зростають очікування щодо розумового розвитку. Найбільш відрізняються структури сприйняття хлопчиків та дівчаток у 3-му класі.

Зміст головних компонент визначається таким чином: у дівчаток 1-го класу – “Соціабельність”, у дівчаток 2-го класу – “Комунікабельність”, у дівчаток 3-го класу – “Особистісне благополуччя”; у хлопчиків 1-го класу – “Доброзичливість до вчителя”, у хлопчиків 2-го класу – “Соціабельність”, у хлопчиків 3-го класу – “Доброзичливість до вчителя”.

4. Протягом молодшого шкільного віку вчителі пов’язують розумовий розвиток дітей тільки з вербальним інтелектом, що підтримує дисбаланс в інтелектуальному розвитку учнів й підсилює явище вербалізму. Характеристики й очікування до розумово розвинених за оцінками самих вчителів дівчаток й хлопчиків також відрізняються. У 1-му класі розумовий розвиток дівчаток асоціюється вчителем з популярністю в однолітків, емоційним благополуччям і здоров’ям, хлопчиків – з товарицькістю й відсутністю ворожості до дорослого. У 2-му класі розумово розвинені діти сприймаються вчителем одночасно як популярні й емоційно благополучні, але від дівчаток очікують допитливості й контактності, а від хлопчиків – доброзичливості. У 3-му класі розумово розвинені діти сприймаються вчителем як емоційно благополучні й доброзичливі до однолітків, але додатково дівчатка – як товариські, а хлопчики – як допитливі й доброзичливі до дорослого.

Описані системи оцінювання відбивають сприйняття вчителями молодших класів своїх учнів і дозволяють прогнозувати одні характеристики на підставі інших. Але ці ж позиції виконують і функцію очікувань, тому учень, що не має яких-небудь характеристик, уже не буде вписуватися в очікуваний образ популярного або інтелектуально розвиненого, що може викликати в нього комплементарну поведінку.

Список літератури: 1. Гимаева Ю. А. Взаимосвязи между компонентами школьной дезадаптации у учеников младших классов / Ю. А. Гимаева // Вісник Харківського національного університету. – Серія “Психологія”. – № 857. – 2009. – С. 10-17. 2. Переслени Л.И., Чупров Л.Ф. Определение уровня развития словесного мышления у первоклассников / Л. И. Переслени, Л. Ф. Чупров // Вопросы психологии – 1989. – №5. 3. Рабочая книга школьного психолога / И.В.Дубровина, М.К.Акимова, Е.М.Борисова и др. // Под. ред. И.В.Дубровиной. – М.: Просвещение, 1991. – 303 с.

Bibliography (transliterated): 1. Gimaeva Ju. A. Vzaimosvjazi mezhdju komponentami shkol'noj dezadaptacii u uchenikov mladshih klassov / Ju. A. Gimaeva // Visnik Harkivs'kogo nacional'nogo universitetu. – Serija “Psihologija”. – № 857. – 2009. – S. 10-17. 2. Peresleni L.I., Chuprov L.F. Opredelenie urovnja razvitija slovesnogo myshlenija u pervoklassnikov / L. I. Peresleni, L. F. Chuprov // Voprosy psihologii – 1989. – №5. 3. Rabochaja kniga shkol'nogo psihologa / I.V.Dubrovina, M.K.Akimova, E.M.Borisova i dr. // Pod. red. I.V.Dubrovinoj. – M.: Prosvewenie, 1991. – 303 s.

УДК 373.3.015.311

Ю. А. Гимаева

**СОЦИОМЕТРИЧЕСКАЯ ПОПУЛЯРНОСТЬ И ИНТЕЛЛЕКТ ДЕВОЧЕК И
МАЛЬЧИКОВ ГЛАЗАМИ УЧИТЕЛЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ**

Статья посвящена вопросу восприятия учителем младшеклассников - девочек и мальчиков - в аспекте их умственного развития и популярности среди сверстников. Ожидания и оценки со стороны учителя могут зависеть от пола ребенка. Содержанием работы является анализ корреляционных связей между социометрическим статусом, объективными оценками развития интеллекта девочек и мальчиков и оценками их умственного развития, поведенческих, эмоциональных, волевых и других проявлений самими учителями в 1-м, 2-м и 3-м классах. Выделены факторные структуры оценок и связи, характеризующие как детей в целом, так и отдельно девочек и мальчиков.

Ключевые слова: ученик, девочка, мальчик, младший школьный возраст, популярность, интеллект, учитель, оценка, корреляция, структура.

UDC 373.3.015.311

Y. Gimayeva

**SOCIOMETRICAL POPULARITY AND INTELLECT OF GIRLS AND BOYS BY
VIEW OF YOUNGER FORMS TEACHER**

The article contains the research of apprehension by teacher of girls and boys younger forms pupils' mental development and popularity in class group. Expectations and appreciations of teacher can depend of pupils' gender. The subject of this article is analysis of correlations between boys' and girls' sociometrical status, objective appreciations of intellectual development and teachers' appreciations of their mental development, peculiarities of behaviour, emotions and something else in 1st, 2d and 3d forms. Apprehensions' factorial structures and connections which characterize as children in whole, and girls and boys separately were discovered.

Key words: pupil, girl, boy, younger school age, popularity, intellect, teacher, apprehension, correlation, structure.

Стаття надійшла до редакційної колегії 8.10.2012

